

Ефект на самоорганизация на трибосистемата „инструмент-стружка” след магнитно ултразвукова обработка

доц. д-р. инж. А. И. Македонски – Технически университет - София, Ст.н.с. д-р. инж. Б.Г.Македонски, д-р. инж. И. Вилчик – Чешки технически университет-Прага, инж. П. И. Манолев - Parsons E&G, Bulgaria

Резюме: Обобщеният анализ на фактите от задълбочените лабораторни и производствени изследвания позволи да се направи заключението, че увеличената съпротивителна способност на феромагнитните материали (режещи инструменти и детайли) обработени по комбинираната магнитно-ултразвукова технология е следствие на предизвикани процеси в два последователни етапа: първият е свързан с образуването на нова повърхнина (с подобрени структурни и физико-химични характеристики) върху обработените материали; вторият, с промяна в условията на триене, респ. на контактното взаимодействие, довеждащи до структурна приспособляемост, самоорганизация на трибосистемата вследствие на постигнатото в първи етап.

За да се изключи всякакво съмнение, че работата с инструменти предварително подложени на магнитно-ултразвукова обработка води до промяна в условията на рязане и контактното взаимодействие “инструмент-стружка”, бяха проведени продължителни и независими сравнителни изследвания за процеса свредловане в условията на катедра “Производствени технологии” в ТУ-Прага, Р.Чехия.

Ключови думи: енергия на активиране, запасена енергия, самоорганизация.

1. Въведение

В съответствие с първият принцип на термодинамиката работата от силите на триене $A_{тр}$ основно се преобразува в топлина Q и една малка част ΔE се запасява (отделя) в материалите на трибосистемата: $A_{тр} = Q + \Delta E$. Изследването на енергетичния баланс на триене с помощта на прецизни методи е позволило да се установи, че от условията на триене зависи не само общата големина на работата за триене но и съотношението между основните и съставляващи- количеството на запасената енергия и количеството на отделената топлина. Това съотношение, характеризиращо работоспособността на трибосистемата, се определя от значенията на нормалното натоварване - P , скоростта на относително преместване - v и вектора на параметрите на триене - $\dot{C}$ (свойства на материалите, среда, температура и т.н.) [1]: $\Delta E/Q = f(P, v, \dot{C})$. Главната съставляваща на енергетичният баланс на триене е запасената енергия. Големината на ΔE е от решаващо значение при формирането на силите на триене, определя закономерностите на образуване на нови структури, големината и характера на тяхното последващо разрушаване. Анализът на закономерностите на енергетичния баланс, съвместен с анализа на структурата и елементния състав на триещите се повърхности, позволява да се направи заключението, че всички процеси при триене се явяват резултат на две основополагащи явления - активиране, увеличаване на свободната енергия на материалите на трибосистемата и пасивация, нейното намаляване.

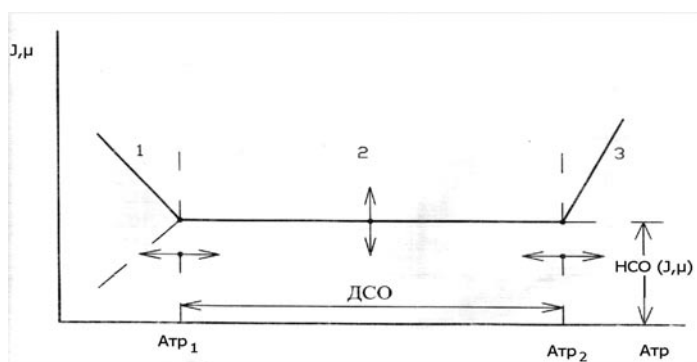
Опростеното представяне на силата на триене като функция на нормалното натоварване се оказва несъстоятелно както в теоретичен така и в експериментален план. Установено е, че силата на триене се явява не функция на нормалното натоварване, а оператор на процеса, възникващ при едно или друго съчетание на нормалното натоварване, скоростта на плъзгане и вектора на параметъра на триене [2].

Проблемите на процеса на самоорганизация при триене се отнасят към областта “високопараметрично” състояние на веществата- висока концентрация на енергия, високи скорости, високи налягания, аномални агрегатни състояния. Възникват структурни и фазови състояния, отсъстващи в диаграмите на равновесните системи. При изследване на процеса на вторично структурообразуване, проведен с помощта на електронно трансмисионна и растерова микроскопия, рентгено-спектрален и оже-спектрален анализ, електронография, рентгенография и радиоактивни индикатори, е установено, че традиционните механизми на обемна пластична деформация при триене на металите в условията на самоорганизация на трибосистемата напълно се изключват. Кинетичният фазов преход довежда до нови механизми на пластичност, деформация и разрушаване [3]. Същественото е, че кинетичният фазов преход в режим на самоорганизация и образуване на вторична структура не е произволен, а се управлява от минимални принципи. Всички вза-

имодействия при триене в режим на самоорганизация се локализируют в тънката повърхностна ципа.Противат мащабни скокове.Установено е, че вторичните структури се явяват устойчиви и притежават свойства на самоорганизация[4,5].

Фундаментално енергетично условие на самоорганизация на материалите на трибосистемата се явява такова динамично равновесие на процесите на трибоактивиране и пасивация,при което активната част на енергията на активиране- $G_{\text{Аеф}}$, е еквивалентна на запасената енергия- ΔE , намираща се в граничните стойности на енергията,необходима за образуването на вторична структура- $G_{\text{Вс}}$: $G_{\text{Аеф}} = G_{\text{Вс}}$. При нарушаване на това условие възниква повреждаемост. Отношението на $G_{\text{Аеф}}$ към общата енергия на активиране $G_{\text{Аобщ}}$, (работата за триене- $A_{\text{тр}}$) се оценява с коефициента на запасената енергия- K_3 . Големината на K_3 определя диапазона на самоорганизация (ДСО) и оказва съществено влияние на нивото на самоорганизация (НСО),при оптимално решение $K_3 \rightarrow \min$. Главно средство за минимизация на K_3 е прилагането на **методи за повърхностно уякчаване**.

Резултатите от процеса на самоорганизация и образуване на защитна вторична структура се оценяват с диапазона на самоорганизация (ДСО) и нивото на самоорганизация (НСО), нормализирани показатели на триенето и износването (фиг.1).Разкриването диапазона на самоорганизация и нивото на самоорганизация на една трибосистема определя постановката на всички практически задачи.

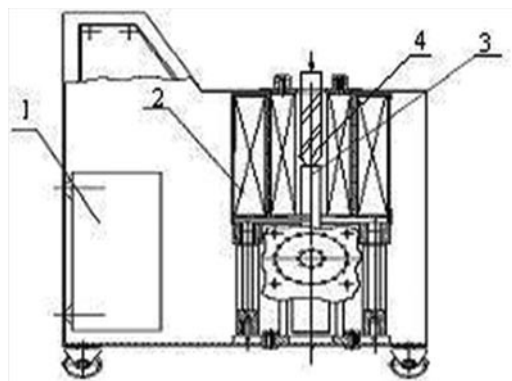
Фиг.1.Схема на самоорганизация (СО) на процесите на триене и износване:1-област на неустановените процеси;2-диапазон на СО;3-област на повреждаемост [6].

2. Експериментално изследване

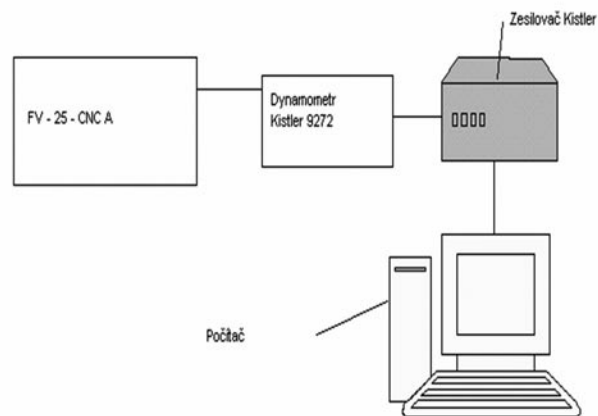
За изследване влиянието на комбинираната магнитно-ултразвукова обработка на зависимите променливи при свредловане (осова сила F_o и въртящ момент M_b) в условията на Технически университет –Прага, катедра „Производствени технологии“ бяха проведени изследвания за процеса свредловане[7]. Използвани са свредла с $\phi 2,3\text{mm}$ от бързорежеща стомана-HSS 02 ČSN221121.Една част от тях са подложени на комбинирана магнитно-ултразвукова обработка в устройство „МУЗ-1“(фиг.2) в условията на Технически университет-София, като е използван за обработването режим при който в предшестваша изследвания е регистрирано значително нарастване на трайността на винтови свредла, а именно: $H=157\text{kA/m}$ -напрегнатост на постоянно магнитно поле; $\tau =60\text{s}$ -продължителност на обработване и постоянна честота на ултразвуковите колебания $F=20\pm 1\text{ kHz}$ [8].

Материалът на заготовката е стомана M45.Експериментите са проведени на фрезова машина модел FV25 с ЦПУ, като са използвани три режима на рязане(таблица1), при постоянна дълбочина на пробиваните отвори $L=3d$. Работено е без използването на смазочно-охлаждаща течност.Осовата сила и въртящия момент в процеса на рязане са измервани с четирикомпонентен динамометър-модел Kistler-9272 свързан в едно с управляваща програма Dinoware (фиг.3). С всяко свредло винаги са пробивани последователно по пет отвора, а управляващата програма изчертава графичните зависимости за осовата сила и въртящия момент, с последващо усредняване на резултатите от повторните опити. По този начин е сведено до минимум влиянието на случайните фактори върху крайния резултат от изследването.Освен това на всеки 10 пробити отвора с помощта на оптически микроскоп ZEISS с дигитален фотоапарат е документирано износването (фиг.4), а работата с всяко свредло продължава до достигане на износване по една от задните му повърхнини $VB_{\text{max}}=0,5\text{mm}$, или счупване на свредлото.

С помощта на продукта Excel 2007 е създадена програма за обработване и автоматизирано пресмятане на резултатите от получените графични зависимости.

Фиг.2. МУЗ-1-разрез: 1-ультразвуков генератор; 2-индуктор ;3- пиезоелектрически преобразувател с вълновод; 4-обработвано свредло.

Фиг.3.

3. Резултати и обсъждане

В таблица 1 са показани отчетените резултати за въртящия момент и осовата сила за приетите условия на рязане при работа с нормални свредла и единични на тях, но предварително обработени с посочения режим в устройство „МУЗ-1“.

В таблица 2 са дадени последователно отчетените стойности за средното- VB_k и максималното износване- VB_{max} при пробиването на 50 отвора с режим на работа : $V_c = 25 \text{ m/min}$; $f = 0,05 \text{ mm / об}$.

От резултатите се вижда, че като цяло работата с предварително обработените свредла и за трите режима на рязане протича при значително облекчени производствени условия, благоприятстващи технологичната система „машина-приспособление-инструмент-детай“, изразяващи се конкретно :

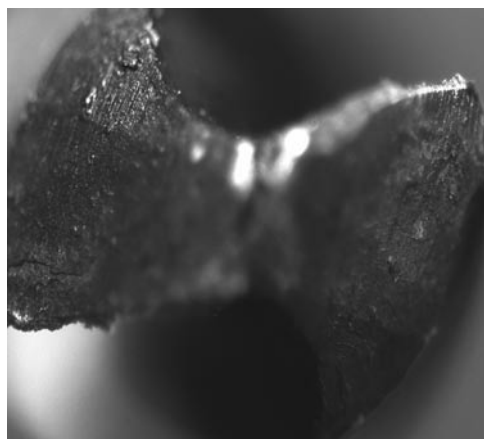
- намаляване на въртящия момент от 89÷500% и осовата сила от 14÷79%;
- намаляване на износването от 1,94÷2,39 пъти;
- значително намалено счупване на свредлата.

Таблица 1.

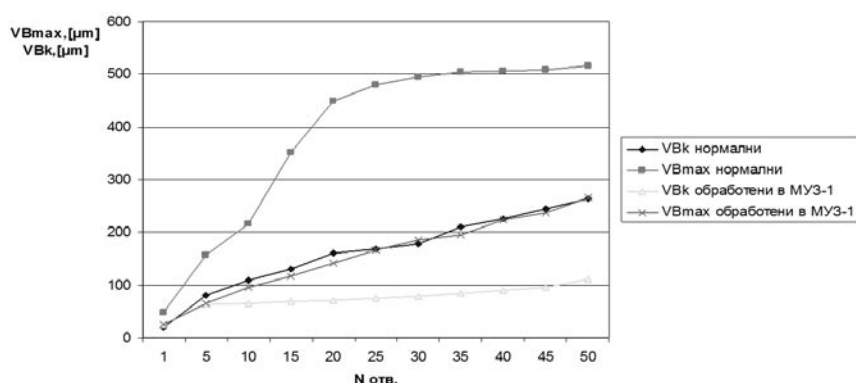
Брой про- бити отво- ри	$\varnothing 2.3 \text{ mm}$; $V_c = 25 \text{ m/min}$; $f = 0.05 \text{ mm/об}$				$V_c = 30 \text{ m/min}$ (4153 mm^{-1}); $f = 0.06 \text{ mm/об}$				$V_c = 25 \text{ m/min}$ (5000 mm^{-1}) $f = 0.07 \text{ mm/об}$			
	Нормални		Обработени в МУЗ-1		Нормални		Обработени в МУЗ-1		Нормални		Обработени в МУЗ-1	
	M_B [N.mm]	F_0 [N]	M_B [N.mm]	F_0 [N]	M_B [N.mm]	F_0 [N]	M_B [N.mm]	F_0 [N]	M_B [N.mm]	F_0 [N]	M_B [N.mm]	F_0 [N]
1	23	312	12	193	24	219	15	200	23	321	13	149
5	34	284	18	220	50	179	13	192	33	269	12	165
10	29	363	15	211	31	277	12	186	62	265	14	173
15	40	303	14	216	38	211	12	194	46	389	16	239
20	32	345	14	209	32	207	16	203	42	324	12	181
25	35	303	13	165	36	255	19	222	-	-	12	160
30	27	275	14	200	-	-	-	-	-	-	11	192
35	46	365	13	189	-	-	-	-	-	-	12	191
40	22	314	13	185	-	-	-	-	-	-	12	231
45	37	298	11	207	-	-	-	-	-	-	13	170
50	76	310	15	200	-	-	-	-	-	-	12	219

Таблица 2.

След брой отвора	ИЗНОСВАНЕ НА СВРЕДЛАТА			
	Нормални		Обработени в “МУЗ-1”	
	VB _к , [μm]	VB _{max}	VB _к , [μm]	VB _{max}
1	20	48	25	24
5	80	157	64	65
10	109	216	65	95
15	130	351	68	117
20	160	450	70	141
25	168	480	75	166
30	177	495	79	186
35	210	504	85	194
40	225	506	90	223
45	245	509	95	237
50	263	515	110	265

Фиг.4.Износване на нормално свредло -
VB_{max} = 0,515 μm

Фиг.5. Криви на износване на нормални и магнитно-ултразвуково обработени свредла

4. Изводи

Проведеното изследване, обсъждането на експерименталните резултати и анализа на получената графична зависимост (фиг.5) позволяват да се заключи, че работата с инструменти след магнитно-ултразвукова обработка е съпроводена с промяна в условията на рязане и контактното взаимодействие “инструмент-стружка”. Степента на получаваният ефект е в пряка зависимост от внесените положителни промени в инструменталните материали от прилаганата обработка, а именно повишена дислокационна плътност, и протекли интензивни релаксационни процеси на натрупване на по-голям брой атоми на внедряване в атмосферите на Котрел около дислокациите[8].

Литература

1. Гуревич Д.М. Износ твърдосплавного инструмента при високих скоростях резания-Вестник машиностроения, 1975, №5, с.68-69.
2. Иванов М.К., Исследование связи износостойкости с эдс, возникающей при трении металлов, Автореф. канд.дис., Ростов-н/Д, 1975.
3. Зорев Н.Н., Д.Н.Клауч, В.В.Батырев и др., О процессе износа твёрдосплавного инструмента-Вестник машиностроения, 1971, №11, с.70-73.
4. Гуревич Д.М. Причины образования экстремума стойкостной зависимости твёрдосплавного инструмента-Вестник машиностроения, 1976, №12, с.30-33.
5. Кабалдин Ю.Г., Хрупкое разрушение режущей части инструмента-Вестник машиностроения, 1981, №7, с.41-42.
6. Костецкий Б.И., Самоорганизация технических трибосистем//Надежность и долговечность машин и сооружений, Киев, 1989, №15, с.46-52.
7. Ziad Nabih Abdou. Experimentální výzkum šroubových vrtáků, Diplomová práce, ČVUT-Fakul
8. strojní, Praha 2007.
9. Македонски А.И.Електрофизична технология за повишаване износоустойчивостта на ферромагнитни материали, Дисертация д.т.н., София, 2005.